

Tanglibellen van Europa

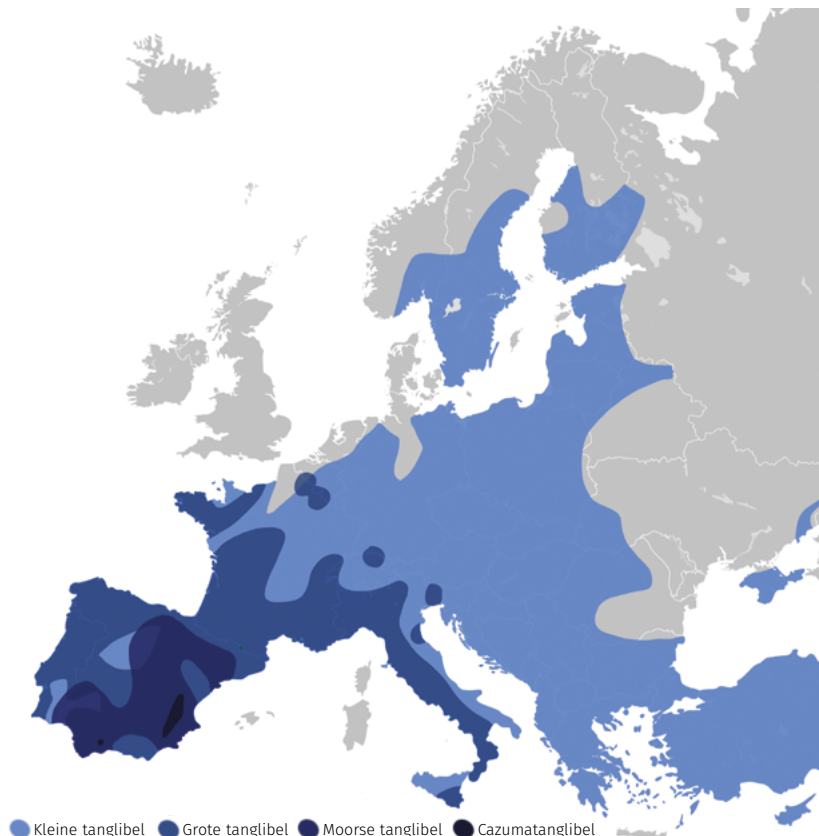
Tanglibellen behoren tot de romboutsen, echte libellen waarvan de ogen elkaar niet raken. In tegenstelling tot de andere romboutsen zijn ze vaak in de buurt van het water te vinden en daarmee eenvoudiger te vinden en te fotograferen dan bijvoorbeeld een rivier- of plasrombout. Ze komen ook vooral voor bij mooie beekjes en voor veel mensen die naar libellen kijken is het dan ook een favoriete groep.

Tekst & foto's:
Roy van Grunsven
De Vlinderstichting

In Nederland komt alleen de kleine tanglibel voor, maar deze is hier erg zeldzaam. Er zijn maar een paar beekjes in Limburg waar je ze tegen kunt komen. Dit is niet gek aangezien het een soort is die houdt van vrij snelstromende beken en die hebben we niet veel in Nederland. Buiten Nederland is het een algemene libel en hij komt voor van Spanje tot Kazachstan en Sicilië tot Midden-Zweden. Op vakantie kom je hem dan ook vrij eenvoudig tegen, bijvoorbeeld in Frankrijk op het beekje naast de camping. Er zijn echter meer soorten tanglibellen dan de kleine tanglibel die we kennen uit Nederland. Er zijn 34 soorten in het geslacht van de tanglibellen, *Onychogomphus*. In Europa hebben we maar vier soorten, in Turkije komen er al vier bij en in

Marokko leeft nog de endemische Boudots tanglibel *Onychogomphus boudoti*. De meeste soorten komen echter voor in Azië en Afrika. Tanglibellen leven vrijwel allemaal in stromend water, bij uitzondering ook in meren waar de golfslag voor stroming en zuurstofrijk water zorgt. De larven graven zich in de bodem in en wachten daar op prooien die voorbijkomen. Hierbij gebruiken ze niet zozeer hun zicht, maar hun tastzin. Ze voelen dat er een beestje langskruipt.

De verschillende Europese soorten zijn niet altijd eenvoudig te onderscheiden, vooral ook omdat de algemeenste soort nogal variabel is. Daarom een overzichtje van deze soorten en hun kenmerken.

● Kleine tanglibel ● Grote tanglibel ● Moorse tanglibel ● Cazumatanglibel

De verspreiding van de vier soorten tanglibellen in Europa.

Kleine tanglibel

De kleine tanglibel is de laatste jaren algemener geworden in Nederland en in de zomer kun je hem onder andere langs de Geul, bij de Worm bij Kerkrade of op grindstrandjes in de Roer tegenkomen. Eigenlijk allemaal plekken die er een beetje on-Nederlands uitzien. Mannetjes zitten vaak met hun achterlijf iets omhoog en de tangen dan weer horizontaal op een grote kiezel. De tangen aan de achterlijfspunt, waar de hele groep naar vernoemd is, vallen op, maar ontbreken bij de vrouwtjes. De tekening op het borststuk is heel rommelig en het achterlijf heeft geen gele lijn zoals de romboutsen, maar op elk segment een korte dikke tekening. De gaffellibel heeft dat ook en komt in Nederland ook samen met de kleine tanglibel voor. Bij de Roer is de gaffellibel veel talrijker dan de kleine tanglibel. De gaffellibel is duidelijk groter

en heeft een groen borststuk met weinig tekening. Daarnaast patrouilleren gaffellibellen vaak boven het water of zitten op dode takken of andere uitkijkpunten terwijl de kleine tanglibellen op de grindstrandjes zitten.

De kleine tanglibel komt in een groot deel van Europa voor, maar buiten het zuidwesten is het meteen ook de enige tanglibel, dus dat vergemakkelijkt de herkenning. Wat wel verwarrend kan zijn, is dat in sommige delen van Europa de kleine tanglibel er heel anders uitziet dan bij ons. De overgangen tussen deze ondersoorten zijn echter niet scherp: in de overgangsgebieden kun je op basis van kleur en tekening niet eenvoudig zeggen tot welke ondersoort een individu hoort.

In Zuidoost-Europa is de kleine tanglibel de enige tanglibel, maar op het eerste gezicht lijkt het een heel andere soort dan de kleine tanglibellen in onze omgeving. Dit is de ondersoort *albotibialis*, wat letterlijk witte schenen betekent. Nu heeft hij zwarte schenen en gele dijen dus een erg gelukkig gekozen naam is het niet. Daar zijn ze veel contrastrijker met meer geel en een oranje achterlijfspunt. Wel hebben ze net als "onze" kleine tanglibel niet alleen een geel streepje boven op de kop, maar ook daar- onder nog een geel balkje tussen de ogen.

In het zuidoosten van Frankrijk, Italië, Spanje en Portugal ziet de kleine tanglibel er ook anders uit. Dit is de ondersoort *unguiculatus* met blauwe ogen en een veel lichtere tekening. Hij leeft op dezelfde soort beekjes en in het overgangsgebied is het niet altijd te zeggen welke ondersoort je voor je hebt (zelfs niet altijd aan de hand van details van de tangen). Het lastige is dan je in Zuidwest-Europa nog een paar soorten hebt die hierop lijken.

De kleine tanglibel zoals we hem in een groot deel van Europa, inclusief Nederland, kunnen vinden.

De ondersoort *albotibialis* in Zuidoost-Europa is veel bonter gekleurd.

De ondersoort *unguiculatus* uit Zuidwest-Europa.

Grote tanglibel

De grote tanglibel *Onychogomphus uncatus* is groter dan de kleine tanglibel, maar het verschil is klein en dus lastig in te schatten. Hij komt voor ten zuiden van de lijn van Bretagne tot de hak van Italië (en in de Atlas in Afrika). In het westen van Frankrijk is hij gemakkelijk te onderscheiden van de kleine tanglibel die er ook voorkomt, want de grote tanglibel heeft blauwe ogen en is heldergeel, terwijl de kleine tanglibel “onze” ondersoort is met groene ogen en donkere kleuren. In een groot deel van het verspreidingsgebied komt hij echter samen voor met de blauwogige ondersoort van de kleine tanglibel. Deze lijken op het eerste gezicht op elkaar, maar de grote tanglibel ziet er altijd wat netter uit, alsof de borststuktekening met wat meer aandacht en geduld getekend is en de ogen zijn nog wat blauwer. Daarmee weet je welke je even beter moet bekijken. Dan zie je dat het tweede gele streepje tussen de ogen ontbreekt, de zwarte strepen op de zijkant van de poten tot de vleugels doorlopen en het geel voor op het borststuk onderaan (de gele kraag van kleine tanglibel) door een zwart streepje onderbroken is. Grote tanglibel zit in vergelijking met kleine tanglibel op kleinere meer beschaduwde en koelere beekjes. De larven leven hier tussen grindig zand.

Cazumatanglibel

In 2017 werden in Spanje tanglibellen gevonden die niet klopten met het boekje. Ze leken nog het meest op Boudots tanglibel die in 2011 in Marokko ontdekt is en daar uiterst zeldzaam is, maar die zijn toch

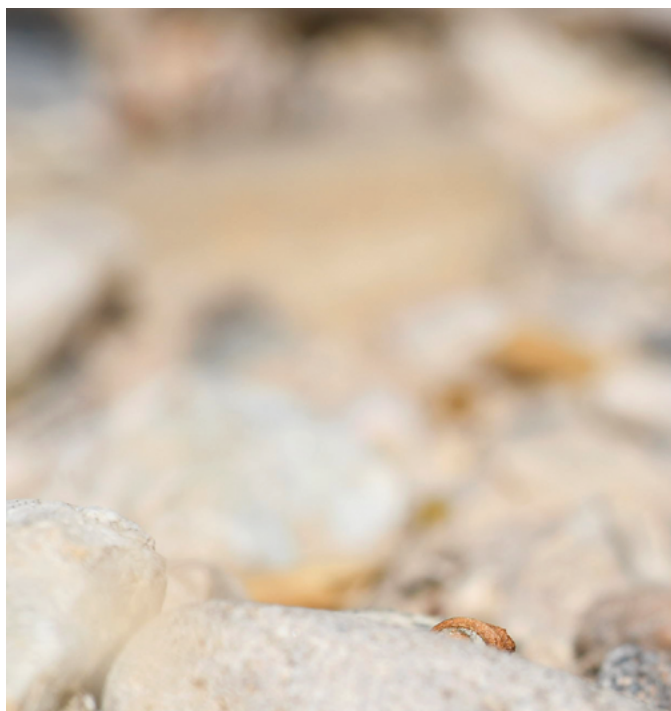

Boven: Een mannetje Cazumatanglibel uit Andalusië, waarbij beide zwarte strepen op de schouder doorlopen.

Onder: Een mannetje Cazumatanglibel uit de oostelijke populaties.

De prachtige blauwe ogen, en zwarte voorhoofd, van de grote tanglibel.

ook iets anders. In 2020 zijn deze dieren beschreven als een nieuw ontdekte soort, de Cazumatanglibel *Onychogomphus cazuma*, vernoemd naar de rivier de Cazuma bij Valencia. Er zijn een tiental populaties bekend in het oosten van Spanje en ten westen van Valencia naar het zuiden tot Murcia. Vaak zijn vindplaatsen maar heel klein: niet meer dan een paar honderd meter langs een beekje. In 2023 is ook een populatie in Andalusië gevonden, zo'n 300 km westelijker. Hier leven ze in een geul tussen een rotswand en een weg waar een beetje water doorheen stroomt. Ze leven in kleine beekjes, een halve meter tot vijf meter breed en ondiep, soms zelfs maar enkele centimeters diep. Het water is voedselarm, maar kalkrijk en stroomt traag, er is vaak kalktufvorming. Deze soort lijkt het meest op de zuidelijke vorm van de kleine tanglibel, maar met een paar kenmerken van de grote. De populaties in het oosten lijken het meeste op de grote tanglibel, de zwarte streep op de voorkant van het borststuk raakt aan de bovenkant het zwart niet, maar ze hebben de gele kraag van kleine tanglibel. Bij de populatie in Andalusië raakt die het zwart bovenaan meestal wel. Maar ook de koptekening zit tussen kleine en grote tanglibel in, de Cazumatanglibel heeft een ronde gele stip op het voorhoofd (net als Boudots tanglibel in Marokko).

Het aantal plekken waar de Cazumatanglibel voorkomt is al heel klein, maar een flink aantal daarvan is mogelijk verloren gegaan bij de overstromingen rond Valencia in 2024. Hiervoor stond het voorkomen van deze soort al onder druk door verdroging, hij staat

dan ook als Bedreigd op de Rode Lijst. Bescherming van de huidige vindplaatsen is hoog nodig.

Moorse tanglibel

In Spanje en Portugal kun je ook nog de Moorse tanglibel *Onychogomphus costae* aantreffen. Deze is niet met andere soorten te verwarren: een slanke zandkleurige libel met bruine en wittige strepen. Ook dit is een zeldzame soort met een klein verspreidingsgebied, een aantal stroomgebieden in de heetste delen van Spanje en Portugal en in de Maghreb, maar is een stuk minder zeldzaam dan de Cazumatanglibel. Moorse tanglibellen leven in rivieren en stroompjes met een zandige bodem in droge en hete landschappen. De eisen die ze daaraan stellen, lijken niet heel hoog: droogval of zelfs zoutindringing kunnen ze prima overleven. Dit lijken aanpassingen aan het leven in deze voor libellen toch niet heel vriendelijke omstandigheden. Ze kunnen erg onopvallend zijn als ze op de grond zitten tussen verdroogde vegetatie, maar blijven meestal wel in de buurt van het water. In het verspreidingsgebied van deze soort is verdroging een groot probleem, niet alleen door klimaatverandering, maar ook door het stijgende watergebruik voor onder andere irrigatie. Hoewel Moorse tanglibellen wel van hitte en van droge landschappen houden, kan het ook voor deze soort te veel worden als rivieren langdurig droogvallen. Op dit moment is de Moorse tanglibel (nog) niet bedreigd, maar hij wordt daarom wel als kwetsbaar beschouwd. ●

De Moorse tanglibel is niet met andere soorten te verwarren.